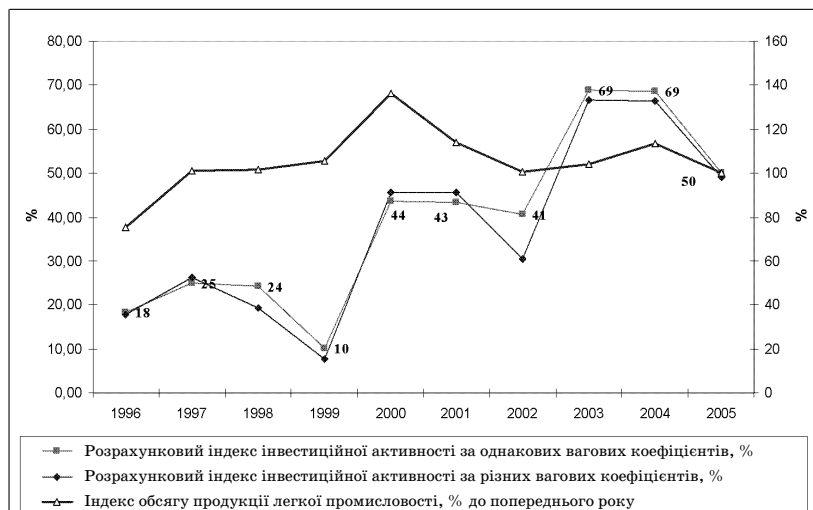

но збільшується до певної ефективної величини, а при $x_j \geq p_j^i$ зростає до 1 [1]).

Після такої кусково-лінійної нормалізації кожного з системи первинних показників інтегральний індекс обчислюється як сума цих нормалізованих значень (індикаторів) з відповідними ваговими коефіцієнтами (однаковими або різними), для визначення яких можна застосовувати метод головних компонент або експертні оцінки. Такий підхід можна використовувати для комплексного аналізу стану фірм, підприємств або галузей.

Відповідні моделі апробовано під час оцінювання стану інвестиційної діяльності легкої промисловості України на основі статистичних даних за 1997—2004 рр. Як первинні показники було взято такі: ступінь зносу основних фондів; частка іноземних інвестицій у загальному обсязі; відношення обсягу інвестицій до вартості основних фондів; відношення обсягів інвестицій в основний капітал до валової доданої вартості (ВДВ) галузі; відношення обсягу прямих зовнішніх інвестицій (ПЗІ) до ВДВ.

Індекси інвестиційної активності в галузі легкої промисловості та зміна обсягів виробництва в ній

Зазначимо, що інтегральний індекс інвестиційної активності легкої промисловості сам є індексом даного виду діяльності (див. рисунок).

Висновки. У статті розглянуто основні показники галузі легкої промисловості України, причини негативного стану цієї галузі та кількісні оцінки рівня інвестиційної активності в ній. Для кількісного оцінювання інвестиційної активності застосовано підхід на основі моделей конструювання інтегральних

індексів для груп первинних показників.

Результати дослідження свідчать про недостатню інвестиційну активність у легкій промисловості.

ЛІТЕРАТУРА

1. В.С.Степашко, І.М.Мельник, Т.К.Кваша, Р.В.Волощук. Моделі розрахунку інтегрального індексу для груп первинних економічних показників // Науково-технічна інформація. — 2005. — №2. — С. 8—12.

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ НА РИНКАХ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ КРАЇН СНД

В.К. Григоренко

глобалізації та регіоналізації економічного життя країни, в яких інновації, виконуючи роль головного економіко-відтворювального фактора, розвиваються за рахунок удосконалення існуючих технологій, техніки та використання принципово нових наукових досягнень.

Ринок високотехнологічних товарів і послуг країн СНД є вкрай важливим для України. Адже доступ до нього дає змогу не тільки збільшити частку високотехнологічної продукції в ук-

раїнському експорті, але й сприяє інноваційному розвитку України, підвищенню рівня конкурентоспроможності української економіки.

У розвиток даної тематики великий внесок зробили такі вітчизняні і закордонні вчені: В. О. Абрамова, В. П. Александрова, Я. А. Жаліло, О. А. Федірко, А. І. Сухоруков, Х. В. Хачатрян, В. П. Кузьменко, А. Беттлер, С. Фріман, Л. Лундвель.

Проте в дослідженнях цих учених не ставилося завдання

оцінити вплив інноваційних процесів на економічну безпеку держави, не висвітлюється в достатній мірі роль експорту і імпорту інноваційної продукції, а отже не визначається перспективні ринки збуту і конкурентоспроможність української високотехнологічної продукції на них.

Автор ставить перед собою завдання проаналізувати наявні тенденції сучасного стану зовнішньої торгівлі України інноваційними товарами та його перспектив на світових ринках і зокрема на ринках країн СНД, вибору найбільш перспективних ринків збуту високотехнологічної продукції, наводить альтернативні шляхи прискореного розвитку інноваційної продукції, аналізує сучасний стан міжнародної науково-технічної кооперації, визначає загрози, які впливають на економічну безпеку держави, розробляє заходи та пропозиції щодо їхнього усунення.

Метою дослідження є аналіз впливу внутрішніх і зовнішніх факторів на інноваційну діяльність в Україні, визначення конкурентоспроможності українських підприємств на світовому ринку високотехнологічної продукції та визначення найбільш пріоритетного (перспективного) з них.

Унаслідок бурхливої активізації інноваційної діяльності наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. утворилося глобальне інформаційне суспільство [1,2].

Сьогодні глобалізація вже стала загальною тенденцією, вимоги якої значною мірою визначають як міжнародні процеси, так і національну політику кожної країни (групи країн) [3,4]. Показовою є та визначна роль, яка в усіх без винятку розвинутих країнах приділяється експорту інноваційної продукції.

Останнім часом все більш актуальним є розподіл країн відповідно до технологічної ознаки. Згідно з цим Дж. Сакс виділив три групи країн: технологічні новатори, технологічні послідовники та технологічні

аутсайтери. На жаль, у світі України сприймається лише як представник останньої групи, хоча ще у 1990-х рр. минулого століття ми мали достатньо можливостей стати рівноправним учасником світового товариства постіндустріальних країн [5].

Структура економіки України, яка працює переважно в 3-му, 4-му технологічних укладах, визначає експортний потенціал країни, де переважають сировинні товари. Подібність структури укладів України з Росією свідчить про перспективи вітчизняних підприємств на російському ринку, де вони ще можуть бути конкурентоспроможними на відміну від європейського. Отже, ринок країн СНД є, по суті, єдиним ринком збуту української високотехнологічної продукції.

Конкурентоспроможність українських товарів на ринках країн СНД має визначати інноваційна продукція. Слід при цьому враховувати, що, за висновками Європейської економічної комісії ООН, цілеспрямованої і порівняно більш ефективної системи НДДКР, яка б відповідала вимогам часу, не має жодна країна колишнього СРСР [6]. Виходячи з цього, а також враховуючи, що більшість країн із перехідною економікою ведуть такий пошук, необхідно ширше

кооперувати власні розробки з надбаннями, досвідом і перспективами інших країн з тим, щоб не відстати і не нести всього можливого тягара витрат на вирішення цілого спектра проблем у вказаній сфері.

Для досягнення основної мети дослідження було вирішено використовувати методологію найбільш авторитетної в цьому питанні Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), куди входять передові країни світу. Отже, для визначення належності продукції до високотехнологічної ОЕСР на сьогоднішній день ідентифікує п'ять науково-орієнтованих галузей, виробництво продукції в яких пов'язане із високим рівнем інтенсивності НДДКР [7], а саме: продукція аерокосмічної промисловості, фармацевтика, офісне та комп'ютерне обладнання, комунікаційне устаткування, медичні, точні та оптичні інструменти.

Низька конкурентоспроможність української економіки обумовлена, в першу чергу, низькою часткою високотехнологічних товарів (ВТТ) в експорті промислових товарів. У 2004 р. означилася негативна тенденція до скорочення частки ВТТ в експорті промислових товарів, яка значно посилилась у 2005 р. (табл. 1). За умов, що Україна в

Таблиця 1

Регіональна структура зовнішньої торгівлі України високотехнологічними товарами у 2003 — 2005 рр.*

Регіон	Частка ВТТ, %					
	в експорті промислових товарів			в імпорті промислових товарів		
	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.
СНД	4,3	2,85	4,38	1,54	1,73	1,3
Європа	6,53	6,49	0,71	10,77	9,92	9,23
Азія	1,42	2,6	0,7	1,85	2,27	2,27
Африка	0,87	0,13	0,62	—	0,01	0,01
Америка	1,97	1,71	1,36	1,36	1,75	1,33
Австралія і Океанія	—	—	—	0,01	0,01	0,01
Усього	15,09	13,78	7,77	15,53	15,69	14,15

* Розраховано за даними Держкомстату України.

останні роки намагається перейти на інноваційну модель розвитку національної економіки, низька частка високотехнологічного товарного імпорту свідчить про відсутність суттєвих зрушень у цьому напрямі.

Пріоритетним ринком для України в імпорті ВТТ лишається європейський, а в експорті — ринок країн СНД. У 2005 р. українські експортери ВТТ зазнали значних втрат на ринку країн ЄС. Однією з головних причин слід вважати переорієнтацію нових країн-членів ЄС на внутрішній ринок Співтовариства. Значною мірою цьому сприяло технологічне відставання України від розвинутих країн ЄС та посилення контролю для нових країн-членів щодо суворого дотримання технічних стандартів. Україна мала частку високотехнологічного імпорту з країн СНД свідчить про фактичне руйну-

вання системи коопераційних зв'язків у цій сфері між пострадянськими країнами.

У 2005 р. пріоритетними партнерами України в торгівлі ВТТ були: на ринках СНД — РФ (52,26% експорту, 94,2% імпорту); в європейському регіоні — Німеччина (21,15% експорту, 28,33% імпорту), Сполучене Королівство (29,43% експорту); в азіатському регіоні — Індія (31,44% експорту, 55,47% імпорту); в африканському регіоні — Єгипет (43,94% експорту, 99,24% імпорту), Лівія (34,27% експорту); в американському регіоні — США (98,4% експорту, 86,7% імпорту).

Для визначення конкурентоспроможності українських товарів на ринках країн СНД потрібно проаналізувати зовнішню торгівлю України даною продукцією з цими країнами (табл. 2).

Аналіз експорту фармацевтичної продукції показує, що 93% експорту даної продукції вивозиться до країн СНД. У вартісному виразі експорт цих товарів (30-та товарна група) має тенденцію до зростання. Так, у 2004 р. він збільшився на 22% щодо 2003 р., а в 2005 р. — на 24% щодо 2004 р. Найбільшими імпортерами Української фармацевтичної продукції на просторі СНД є РФ, Білорусь, Узбекистан, Казахстан і Молдова. На них припадає 80% імпорту зі всього СНД.

Аналіз імпорту фармацевтичної продукції показує, що лише 4,5% припадає на країни СНД. У вартісному виразі імпорт 30-ї групи товарів з країн СНД має стійку тенденцію до зростання. У 2004 р. він збільшився на 3,3% щодо 2003 р., а в 2005 р. в 1,5 рази щодо 2004 р. Найбільшими експортерами даної продукції в Україні є РФ і Білорусь, на які припадає 97% усього імпорту з країн СНД.

Слід відзначити, що основна країна-імпортер фармацевтичної продукції — Індія, частка якої становить 13% від усього імпорту даної продукції в Україну. Це майже втричі більше обсягу імпортування Україною з країн СНД.

Отже, можна зробити висновок, що Українська фармацевтична продукція не має попиту на світовому ринку, а єдиним ринком збуту залишаються країни СНД. Проте і його Україна може втратити, якщо не впроваджувати новітніх технологій і проводити політику щодо стимулювання імпорту даної про-

Зовнішня торгівля України високотехнологічною продукцією з пріоритетними торговими партнерами СНД, млн. дол. США*

Країни	2003 р.			2004 р.			2005 р.		
	Експорт	Імпорт	Сальдо	Експорт	Імпорт	Сальдо	Експорт	Імпорт	Сальдо
Фармацевтична продукція									
Білорусь	10,00	3,10	6,90	12,60	2,70	9,90	16,40	3,60	12,80
Казахстан	5,50	0,07	5,43	5,00	0,20	4,80	7,80	0,20	7,60
РФ	19,70	25,60	-5,90	18,40	26,80	-8,40	21,90	41,80	-19,90
Усього, СНД	50,17	29,91	20,26	61,30	30,91	30,39	77,50	47,00	30,50
Усього	54,1	596,6	-542,5	66,3	745,5	-679,2	82,1	1043,4	-961,3
Аеронавігаційні або космічні апарати									
Білорусь	0,60	--	0,60	0,50	--	0,50	0,60	0,00	0,60
Казахстан	1,80	--	1,80	0,04	--	0,04	0,20	--	0,20
РФ	48,00	10,60	37,40	21,10	22,50	-1,40	11,60	9,40	2,20
Усього, СНД	58,79	10,78	48,01	31,13	22,52	8,61	25,14	9,44	15,70
Усього	174,7	21,6	153,1	130,8	43,6	87,2	143,4	35,9	107,5
Прилади і апарати									
Білорусь	3,00	1,90	1,10	4,40	2,90	1,50	14,90	1,70	13,20
Казахстан	1,10	0,10	1,00	4,00	0,09	3,91	2,80	0,20	2,60
РФ	39,40	53,70	-14,30	53,40	90,50	-37,10	74,50	84,60	-10,10
Усього СНД	49,47	56,11	-6,64	70,97	94,28	-23,31	104,03	87,63	16,40
Усього	327,7	362,9	-35,2	591,7	550,0	41,7	141,1	489,9	-348,8

* Розраховано за даними Держкомстату України.

дукції. Україна під тиском Індії та країн ЄС втрачає власний ринок і змушена експортувати свою фармацевтичну продукцію до країн СНД.

Зовнішня торгівля України аеронавігаційними або космічними апаратами (88-ма товарна група) з країнами СНД показує, що їхня частка становить 34% всього експорту даної продукції, проте спостерігається тенденція до скорочення в 2005 р. — на 57% щодо 2003 р. Основним торговельним партнером є Росія та Азербайджан.

В імпорті аеронавігаційними або космічними апаратами спостерігається незначна залежність України від країн СНД, їхня частка становила в 2005 р. 26% від усього імпорту даної продукції. Основним експортером до України є Росія.

Важливу роль у забезпеченні та модернізації економіки України мають відігравати новітні технології, проте в Україні дана

модернізація проходить не за рахунок власних внутрішніх ресурсів, а переважно за рахунок імпорту даної продукції.

Зовнішня торгівля України приладами і апаратами (90-та торгова група) з країнами СНД свідчить про те, що в 2005 р. відбулася переорієнтація з країн ЄС на країни СНД, на їхню частку припадало 74% всього експорту даної групи. У 2004 р. експорт даної продукції зріс на 80% порівняно з 2004 р. Таке зростання відбулося завдяки розширенню ЄС, на який припадало більше половини експорту даної групи товарів. Різко змінилася ситуація в 2005 р.: експорт знизився на 74% щодо 2004 р. Майже зупинився експорт в країни ЄС, і вітчизняні підприємства змушені були переорієнтуватися на ринок країн СНД.

В імпорті приладів і апаратів частка країн СНД є незначною і становила в 2005 р. 18%, залишаючись незмінною протягом

останніх трьох років. Український експорт даної групи товарів здійснюється переважно з країн ЄС, де купуються переважно новітні технології.

Основним торговим партнером серед країн СНД є Російська Федерація, на її частку припадало 72% експорту даної групи товарів від усього експорту до країн СНД.

Слід звернути увагу на значне негативне сальдо в торгівлі даною продукцією, яке в 2005 р. становило 348,8 млн. дол. США, а в торгівлі з країнами СНД — 16,4 млн. дол. США. Це свідчить про кооперативний взаємозв'язок українських підприємств з підприємствами країн СНД.

Україна надавала послуги 199-ти країнам світу в 2005 р. Проте частка високотехнологічних послуг є незначною (табл. 3).

Комп'ютерні послуги України переважно імпортує, що підтверджує негативне сальдо в торгівлі цими послугами, яке становило в 2005 р. 91,5 млн. дол. США. Слід відмітити тенденцію до зростання експорту даної послуги, який зріс на 64% в 2005 р. порівняно з 2004 р. (73% в 2004 р. порівняно з 2003 р.). Також спостерігається тенденція до зростання імпорту даної послуги в 2005 р. на 70% порівняно з 2004 р. (в 2 рази більше в 2004 р. порівняно з 2003 р.). У структурі експорту послуг їхня частка незначна і становила 0,6% в 2005 р. У структурі імпорту частка комп'ютерних послуг становила 4,3% в 2005р., частка країн СНД — 7,2% від усього експорту даної послуги і 0,7% імпорту. Технічна відсталість країн СНД змушує Україну орієнтува-

Динаміка зовнішньої торгівлі високотехнологічними послугами України, млн. дол. США*

Таблиця 3

Усього	2003 р.			2004 р.			2005 р.		
	Експорт	Імпорт	Сальдо	Експорт	Імпорт	Сальдо	Експорт	Імпорт	Сальдо
	4247,9	1458	2789,9	5307,9	2058,6	3249,3	6134,7	2934,9	3199,8
Комп'ютерні послуги	12,2	33,1	-20,9	21,1	74,7	-53,6	34,6	126,1	-91,5
Роялті та ліцензійні послуги	4,2	29,9	-25,714	24,6	92,2	-67,6	9,7	209,6	-199,9
НДДКР	52,9	13,7	39,2	78	17,9	60,1	98,2	32,7	65,5
Інші країни світу	1924,5	1121,2	803,3	2792,4	1651,3	1141,1	3285,5	2414,3	871,2
Комп'ютерні послуги	11	30,3	-19,3	19,8	69,6	-49,8	32,1	117,2	-85,1
Роялті та ліцензійні послуги	4,1	29,4	-25,3	23,5	90,7	-67,2	8,9	204,5	-195,4
НДДКР	19,1	2,1	17	35,8	5,9	29,9	35,9	17,5	18,4
Країни СНД	2323,5	336,8	1986,7	2515,6	407,3	2108,3	2849,2	520,7	2328,5
Комп'ютерні послуги	1,2	2,8	-1,6	1,3	5,1	-3,8	2,5	8,9	-6,4
Роялті та ліцензійні послуги	0,1	0,5	-0,414	1,1	1,5	-0,4	0,8	5,1	-4,3
НДДКР	33,8	11,6	22,2	42,2	12	30,2	62,3	15,2	47,1

* Розраховано за даними Держкомстату України.

тися переважно на високорозвинені країни.

Роялті та ліцензійні послуги України складають незначну частку, в експорті послуг на їхню частку припадало в 2005р. лише 0,2%, а на частку імпорту — 7,1%, негативне сальдо становило 199,9 млн. дол. США. На частку країн СНД припадало 8,3% експорту і 2,4% імпорту, проте пасивне сальдо в торгівлі з країнами СНД становило 4,3 млн. дол. США. У 2005 р. щодо 2004 р. експорт скоротився на 23%, а в 2004 р. щодо 2003 р. зріс в 11 разів (дане збільшення ні про що не говорить, оскільки в 2003 р. експорт роялті та ліцензійних послуг до країн СНД був незначним). Проте спостерігається стала тенденція до зростання імпорту даної послуги з країн СНД. У 2005 р. імпорт зріс у 3,4 раза щодо 2004 р. (в 2004 р. — в 3 рази щодо 2003 р.).

На відміну від комп'ютерних послуг, роялті та ліцензійних послуг експорт та імпорт *НДДКР України* переважно орієнтований на країни СНД. На їхню частку в 2005 р. припадало 63% експорту даної послуги і 46% імпорту. Протягом останніх трьох років спостерігається стала тенденція до зростання експорту *НДДКР* як у цілому, так і до країн СНД. Так, у 2005 р. експорт цієї послуги зріс на 25,9% (48% — до країн СНД) щодо 2004 р., а в 2004 р. на 47% (25%) щодо 2003 р., така ж тенденція спостерігається і стосовно імпорту *НДДКР*.

Отже, можна констатувати, що на міжнародному ринку високотехнологічної продукції

та послуг Україна майже не представлена.

З метою зміцнення складової інноваційного розвитку в міжнародній виробничій кооперації на державному і корпоративному рівні повинні відбутися суттєві зміни в напрямі підвищення ефективності міжнародного кооперування та недопущення дискримінації національних інтересів у здійсненні міжнародної науково-виробничої кооперації.

Відповідно до цього Україна повинна сформулювати національну концепцію науково-технічного співробітництва, яка б передбачала комплексну систему міжнародного науково-виробничого кооперування, орієнтованого на підвищення технологічної укладності національної економіки і досягнення лідерства на стратегічних ринках на рівні: підприємств (стимулювання зусиль і коштів національних та іноземних компаній для розробки спільних проектів); державному (формування пакета спільних науково-технічних програм з регіональними економічними угрупованнями, зокрема ЄС, ЄП, СНД).

Серед пріоритетних заходів з підвищення інноваційної складової України слід передбачити такі:

— формування програмних орієнтирів обміну з іншими країнами науково-технічними досягненнями на комерційних засадах;

— розробка ефективного інвестиційного клімату, який дав би змогу залучити капітал великих ТНК, зокрема через надання преференції щодо роз-

міщення на території України міжнародних наукових центрів;

— економічні стимули для створення спільних підприємств, які виготовляють інноваційну продукцію, конкурентоспроможну на національному та світовому ринках;

— залучення в Україну підрядів на виконання проектів з виробництва інноваційної продукції V-VI технологічних укладів шляхом поширення інформації щодо наявного в Україні та її конкретних регіонах науково-технологічного та кадрового потенціалу;

— розширення регіонального науково-виробничого співробітництва з Росією та Білорусією.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Кун Т.* Структура научных революций. 2-е изд. — М.: Прогресс, 1997.
2. Предпринимательство в конце XX века / Под. ред. А.А. Дынкина, А.Р. Стерлина. — М.: Наука, 1992.
3. *Глазьев С. Ю.* Теория долгосрочного технико-экономического развития. — М.: ВдаДар, 1993. — 310 с.
4. *Соколенко С.І.* Глобалізація і економіка України. — К: Логос, 1999. — 568с.
5. *Гесц В.М., Семиноженко В.П.* Інноваційні перспективи України — Харків: Константа, 2006. — 272 с.
6. Обзор экономического положения Европы. — 2002. — № 1.
7. *Олейников О.* Сучасні тенденції на світовому ринку високотехнологічної продукції та місце України на ньому // Проблеми науки. — №1. — 2006. — С. 30—38.